

Stan hodowli kóz w Wielkopolsce

Adam Gut¹, Danuta Kopińska²

¹*Akademia Rolnicza w Poznaniu, Katedra Hodowli Owiec, Kóz i Zwierząt Futerkowych, Złotniki, ul. Słoneczna 1, 62-002 Suchy Las*

²*Regionalny Związek Hodowców Owiec i Kóz, ul. Mickiewicza 33, 60-837 Poznań*

Pogłowie kóz w Wielkopolsce było w przeszłości najliczniejsze w kraju. W 1937 roku utrzymywano tam 99 tys. kóz, co stanowiło ¼ stada krajowego. Jeszcze w 1970 roku pogłowie kóz szacowano w regionie na 27 tys. szt. i nadal była to ¼ ich krajowego stanu (Nowicki, 1985; Pawlak, 1989). W następnej dekadzie pogłowie kóz w regionie uległo jednak gwałtownej redukcji do poziomu zaledwie kilku tysięcy sztuk. W kolejnych dwóch dekadach powrócono wprawdzie do chowu i hodowli tych zwierząt, jednakże pogłowie wzrastało tu wolniej niż w kraju. Obecnie stado kóz w Wielkopolsce stanowi ok. 10% stanu krajowego (GUS, 2003).

Hodowla kóz w Wielkopolsce nie miała tak dużych tradycji jak na południu kraju, a zwłaszcza na Śląsku i Podkarpaciu. W tym regionie jednak już w latach 60. ubiegłego wieku, przeprowadzono inseminację kóz na skalę praktyczną (Pawlak, 1989). Z kolei jednak, w dekadzie lat 80., kiedy rozpoczął się proces krajowego ożywienia chowu i hodowli kóz, Wielkopolska długo nie brała w nim udziału.

W 1982 roku na Opolszczyźnie wznowiono hodowlę od zorganizowania oceny użyteczności najlepszych kóz, tzw. bezrasowych. Rok później ocena mleczności obejmowała już 303 kozy. W roku 1986 importowano na ten teren 10 kozłów rasy niemiecka biała szlachetna z NRD (Migielska, 1987). Od 1986 roku hodowla kóz jest wznawiana także poza woj. opolskim, m.in. w woj. poznańskim. Objęto tu oceną użyteczności stado 21 kóz w RSP Dakowy Mokre. Stado rozwijało się w oparciu o kozły importowane

z NRD (1987), a w kolejnych 3 latach o 72 kózki importowane z Czechosłowacji. W 1989 roku stado liczyło już 96 kóz białych uszlachetnionych, w tym 74 zostały zapisane do ksiąg zwierząt zarodowych (CSHZ, 1990). W następnych latach założono w regionie dalsze stada hodowlane: w 1990 r. koziarnię w Bukowcu, na terenie Kombinatu PGR w Budzynie, w 1991 roku stado na terenie PGR Gościejewice i pierwszą dużą koziarnię prywatną w gospodarstwie Elżbiety i Marka Tonderów w Wysocku Małym. Z tych czterech koziarni zachowało się do dzisiaj jedynie stado w Bukowcu, które w 1993 roku zostało sprywatyzowane i należało początkowo do braci Gramowskich, a od 1995 roku do Spółki „Agro-Danmis”. Przedsiębiorstwo zajmuje się nie tylko hodowlą kóz (największe stado w regionie – około 800 kóz), ale także skupem, przetwórstwem i dystrybucją mleka koziego w Polsce. W 2006 roku dzięki pomocy finansowej z programu SAPARD w Bukowcu został otwarty duży nowoczesny zakład mleczarski.

W całym okresie odrodzenia hodowli kóz dominowały w regionie stosunkowo duże koziarnie, liczące od kilkudziesięciu do kilkuset kóz. Już w roku 1993 na 12 stad, w których prowadzono ocenę użyteczności mlecznej, trzy stada liczyły łącznie 243 kozy, a w pozostałych dziewięciu znajdowały się 203 kozy dorosłe (tab. 1). W 2005 roku średnia wielkość stada kóz ocenianych wynosiła około 100 szt., przy rozpiętości skali hodowli od 7 do 800 szt. (tab. 2).

Region przoduje obecnie w krajowej hodowli kóz, czego potwierdzeniem jest m.in. duży

udział w krajowym stadzie objętym oceną mleczności – około 57% kóz oraz około 40% kóz w stadzie zarodowym. Zwłaszcza koncentracja kóz w stadach hodowlanych jest wysoka: średnia wielkość stada objętego oceną wynosi w regionie 102,6 szt., podczas gdy w kraju tylko 45,2 szt.

Duża jest też w Wielkopolsce koncentracja

tych zwierząt w gospodarstwach utrzymujących kozy. O ile w kraju tylko 10% pogłowia znajduje się w gospodarstwach utrzymujących więcej niż 20 kóz (łącznie 377 gospodarstw), w Wielkopolsce w takich gospodarstwach znajduje się prawie 25% ich pogłowia (GUS, 2003).

Tabela 1. Początki hodowli w regionie (1987-1994)
Table 1. Beginnings of breeding in the region (1987-1994)

Rok - Year	Hodowca - Breeder	Liczba kóz ocenianych – No. of goats evaluated	
		w stadzie - in herd	w regionie - in region
1987	RSP Dakowy Mokre	21	21
1988	RSP Dakowy Mokre	48 *	48
1989	RSP Dakowy Mokre	96 **	96
1990	RSP Dakowy Mokre	106	
	KPGR Budzyń (Bukowiec)	63	169
1991	RSP Dakowy Mokre	97	
	KPGR Budzyń	60	
	PGR Gościejewice	25	182
1992	KPGR Budzyń	86	
	PGR Gościejewice	33	
	M. Tondera, Wysocko Małe	91	208
1993	W.M.W. Gramowscy, Bukowiec	86	
	M. Tondera	103	
	Pozostali (3 stada)	18	207
1994	W.M.W. Gramowscy, Bukowiec	104	
	M. Tondera	150	
	Z. Sz. R. Nietązkowo	89	
	H. Kokociński, Koziegłowy	26	
	A.W. Zawodni, Borków Nowy	25	446
	Pozostali (7 stad)	52	

* import kóz z Czechosłowacji - *import of goats from Czechoslovakia*;

** w tym 74 kozy zapisane do ksiąg zwierząt zarodowych - *including 74 goats from herdbooks*.

Pozycja Wielkopolski w krajowej hodowli kóz oraz większa niż krajowa skala chowu i hodowli kóz w gospodarstwach koziarskich mają związek z dobrą organizacją skupu i dystrybucji mleka koziego. Już bowiem od połowy lat 90. ubiegłego wieku producenci mleka koziego w Wielkopolsce mogli liczyć na sprzedaż tego produktu do przedsiębiorstw wyspecjalizowanych w jego skupie i przetwarzaniu, przede wszystkim do Spółki „Agro-Danmis”, ale także do OSM w Turku.

Od ponad 20 lat hodowla kóz w regionie rozwija się głównie w oparciu o uszlachetniające krzyżowanie bezrasowego pogłowia. Używano w tym celu początkowo kozłów rasy niemiecka biała szlachetna, a później kozłów saaneńskich i alpejskich oraz kozłów ras krajowych: białej i barwnej uszlachetnionej. Przyjęty plan pracy hodowlanej zakładał objęcie oceną wartości użytkowej najlepszych zwierząt w typie białej i barwnej kozy uszlachetnionej. Kozy te w różnych okresach miały większy lub mniejszy udział w stadzie kóz objętych oceną: od 91%

w roku 1995 do 46% w roku 2005. Potomstwo po tych kozach, które spełniało warunki zapisu do ksiąg zwierząt zarodowych, zwiększało liczebność kóz białych i barwnych uszlachetnionych w regionie.

Wyniki oceny wartości użytkowej kóz w latach 1995-2005 (tab. 4) wskazują, że zarówno kozy białe bezrasowe, jak i barwne bezrasowe mają przewagę pod względem produkcji mleka nad kozami ras białych i barwnych, a nie ustępują im poziomem plenności. Jednocześnie, u kóz obu ras importowanych odnotowano najniższy poziom plenności i produkcji mleka, co może wskazywać na ich słabą adaptację do warunków chowu w regionie. Należałoby zatem zastanowić się nad lepszym niż obecnie wykorzystaniem kóz bezrasowych, o stwierdzonej wysokiej wartości użytkowej, w krajowej hodowli.

Wpływ tych kóz na tzw. populację czynną został bowiem znacznie ograniczony po wprowadzeniu w 2004 roku zaostrzonych przepisów w zakresie wymagań dot. pochodzenia przy ich zapisie do ksiąg zwierząt zarodowych.

Tabela 2. Kozy oceniane i wpisane do ksiąg*
Table 2. Goats evaluated and included in herdbooks*

Rok <i>Year</i>	Liczba hodowców <i>No. of breeders</i>	Kozy - Goats	
		oceniane - evaluated	wpisane – in herdbooks
1995	9	408	26
1996	14	382	63
1997	15	649	192
1998	18	903	389
1999	19	1053	645
2000	17	1437	1079
2001	19	1819	1135
2002	19	1918	1329
2003	16	1658**	1144
2004	22	1975	1005
2005	24	2463***	1013

*Regionalny Związek Hodowców Owiec i Kóz, sprawozdania ze stanu kóz.

*Regional Association of Sheep and Goat Breeders, reports on goat population.

** Likwidacja dwóch stad (590 szt.) - ** Liquidation of two herds (590 animals).

*** 24 stada o liczebności od 7 do 800 szt. kóz - *** 24 herds with 7 to 800 goats.

Podsumowanie

1. Szybki rozwój hodowli kóz w Wielkopolsce po roku 1995 był w dużej mierze następstwem korzystnych warunków dla ferm nastawionych na towarową produkcję mleka.
2. Region przoduje obecnie w krajowej hodowli kóz mlecznych, a zwłaszcza kóz rasy biała uszlachetniona.
3. Wysoka wartość użytkowa kóz bezrasowych, objętych oceną mleczności w regionie, wskazuje na potrzebę lepszego ich wykorzystania w krajowym programie doskonalenia kóz.

Literatura

- CSHZ (1984). Hodowla Owiec i Kóz w Polsce w 1983 roku. Warszawa, s. 99.
- CSHZ (1988). Hodowla Owiec i Kóz w Polsce w 1987 roku. Warszawa, s. 100.
- CSHZ (1989). Hodowla Owiec i Kóz w Polsce w 1988 roku. Warszawa, s. 112.
- CSHZ (1990). Hodowla Owiec i Kóz w Polsce w 1989 roku. Warszawa, s. 122.
- CSHZ (1991). Hodowla Owiec i Kóz w Polsce w 1990 roku. Warszawa, s. 140.
- CSHZ (1992). Hodowla Owiec i Kóz w Polsce w 1991 roku. Warszawa, s. 100.
- CSHZ (1993). Hodowla Owiec i Kóz w Polsce w 1992 roku. Warszawa, s. 142.
- CSHZ (1994). Hodowla Owiec i Kóz w Polsce w 1993 roku. Warszawa, s. 18.
- CSHZ (1995). Hodowla Owiec i Kóz w Polsce w 1994 roku. Warszawa, s. 1153.
- GUS (2003). Użytkowanie gruntów, powierzchnia zasiewów i pogłowie zwierząt gospodarskich. Narodowy Spis Powszechny 2002. Warszawa, sierpień 2003.
- Migielska H. (1987). Hodowla kóz w Polsce. *Prz. Hod.*, 17: 21-22.
- Nowicki B. (1985). Kozy – zapomniane w naszym kraju gatunek zwierząt gospodarskich. *Prz. Hod.*, 23: s. 23.
- Pawlak H. (1989). Kozy już u nas unasienniano. *Prz. Hod.*, 11: 15-17.
- PZO (1997). Hodowla Owiec i Kóz w Polsce w 1996 r. Warszawa, s. 182.
- PZO (2000). Hodowla Owiec i Kóz w Polsce w 1999 r. Warszawa, s. 118.
- PZO (2003). Hodowla Owiec i Kóz w Polsce w 2002 r. Warszawa, s. 95.
- PZO (2006). Hodowla Owiec i Kóz w Polsce w 2005 r. Warszawa, s. 84.

STATE OF GOAT BREEDING IN WIELKOPOLSKA REGION

Summary

Goat breeding in the Wielkopolska region was revived in the late 1980s. Breeding developed mainly by improvement crossing of breedless populations. Goats from the region form a large proportion of the national herd: 57% of goats are covered by the milk recording scheme and 40% of goats are included in herdbooks.

The status of Wielkopolska in the national breeding of dairy goats results from the efficient organization of goat milk purchase and distribution. Since the mid-1990s, goat breeders in the region have relied on specialized processing plants for the sale of milk.

Milk performance results from the region show that breedless goats have high productive value, especially in relation to goats of imported breeds. A greater use of these animals in the national goat population improvement programme should therefore be considered.

Tabela 3. Udział regionu w krajowej hodowli kóz - Table 3. Contribution of the region to Polish goat breeding

Rok Year	Region - Region			Kraj - Country			Udział regionu (%) Contribution of region (%)	
	Liczba hodowców No. of breeders	Kozy oceniane Goats evaluated	Kozy zapisane do ksiąg Goats in herdbooks	Liczba hodowców No. of breeders	Kozy oceniane Goats evaluated	Kozy zapisane do ksiąg Goats in herdbooks	Kozy oceniane Goats evaluated	Kozy zapisane do ksiąg Goats in herdbooks
1987	1	21		144	254		8,2	
1993	5	121	22	198	2075	708	5,8	3,1
1996	14	382*	63	223	4762	1967	8,0	3,2
1999	19	1053	645	94	3223	2063	32,7	31,3
2002	19	1918	1329	103	4389	3049	43,7	43,6
2005	24	2463**	1013	96	4336***	2548	56,8	39,8

* bez stada w Bukowcu ;** średnia wielkość stada w regionie – 102,6 kozy; *** średnia wielkość stada w kraju – 45,2 kozy.

* without herd in Bukowiec ;** average size of herd in region – 102.6 goats; *** average size of herd in Poland – 45.2 goats.

Tabela 4. Wyniki oceny wartości użytkowej kóz w latach 1995-2005* - Table 4. Results of performance testing of goats in 1995-2005*

Rasa - Breed	n	Plenność (%) (średnia) prolificacy (%) (mean)	Wyniki kontroli mleczności (średnia) - Results of milk yield tests (mean)			
			dni doju days of milking	mleko (kg) milk (kg)	tłuszcz (%) fat (%)	białko (%) protein (%)
Kozy białe - white goats						
Saaneńska - Saanen	586	176,5	271	563	3,52	3,04
Biała uszlachetniona White Improved	7387	178,8	272	627	3,63	2,93
Bezasowe - Breedless	2108	179,3	268	646	3,54	2,95
Kozy barwne - coloured goats						
Alpejska - Alpine	384	163,1	263	548	3,70	3,11
Barwna uszlachetniona Coloured Improved	2401	179,0	267	573	3,59	2,96
Bezasowe - Breedless	1765	182,3	272	674	3,54	2,93

* RZHOiK, sprawozdania z oceny użyteczności kóz. - * RZHOiK, reports on evaluation of goat performance.